

BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIDAKTIK TOPSHIRIQLARDAN FOYDALANISH

Xamidova Gulmira

Samarqand viloyati Qo'shrabot tumani 37-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ma'lumki, boshlang'ich sinf darslarida o'quvchilarning keng miqiyosda mulohaza yuritish va mustaqil fikrlash, qarorlar qabul qilish ko'nikmalari to'liq shakllanmagan bo'ladi. Shu bois, darslarda o'quvchilarda asosan mashq ustida ishlash ko'nikmasi shakllantiriladi. Bunda ko'proq o'qituvchi tomonidan bolalar o'zlashtirishi lozim bo'lgan bilimlarni tayyor holda beradi, o'zi savollar qo'yadi, savol va topshiriqlarning yechimini topish yo'llarini ham o'qituvchining o'zi ko'rsatadi. Maqolada boshlang'ich darslarida didaktik topshiriqlardan foydalanishni tashkil etish va samaradorligini ta'minlashning ahamiyati xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: didaktik topshiriqlar, mustaqil fikrlash, amaliy ko'nikma, o'quv faoliyati, motivlar, didaktik jarayon, amaliy tajriba, aqliy faoliyat, ta'lim samaradorligi.

Jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, insoniyat hayotiga turli yangiliklarning kirib kelishi ta'lim sohasida ham bir qator o'zgarishlar qilinishini taqozo etmoqda. Hozirgi kunda ta'lim sohasida erishilgan yutuqlarni saqlagan holda, bir xillikdan, bir qolipga tushib qolishdan saqlanmoq zarur. Ta'limning kishi xotirasini rivojlantirishga asoslangan turidan inson tafakkurini har tomonlama rivojlantirish, o'quvchilar egallagan bilimlarni amaliyotda qo'llash, ularda amaliy ko'nikma va malakalar hosil etishga qaratilgan turiga o'tishga harakat qilish shu kunning talabi. Shunga erishilsagina vatanimiz kelajagi bo'lgan yosh avlod tarbiyasi oldiga qo'yilgan vazifa oqilona hal etilishi mumkin. Bola hayotida bog'chadan so'ng maktabning dastlabki davrlari muhim o'rin tutadi. Shu bois boshlang'ich ta'lim davri ta'lim jarayonidagi eng mas'uliyatli davrdir. Bu paytda bolaning savodi chiqishi bilan birga, uning dunyoqarashi shakllanadi, tafakkur qihsh malakasi rivojlanadi. Bu davrda bolaning zehni o'stirishga qaratilgan har bir mashg'ulot bola aqlining tarkib topishi va rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Shuning uchun ham bu davrda, avvalo, ta'lim jarayonini qiziqarli, ta'sirli qilib tashkil etishga, motiv hosil qilish va uni rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim. Chunki bu muddat bolaning o'yin faoliyatidan aqliy faoliyatga, ya'ni o'quv faoliyatiga o'tganligi bilan xarakterlanadi. Bolaning o'quv faoliyatini rivojlantirishda turli o'yinli topshiriqlardan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi. Bolalar topshiriq orqali o'z bilimlarini mukammallashtiradilar va uni chuqur o'zlashtiradilar. Shu jihatdan qaraganda, ta'lim jarayonida qo'llanadigan didaktik topshiriqlarning roli beqiyosdir. Didaktik topshiriqlar ta'lim jarayoni samaradorligini oshiradi, ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligini, o'qish motivlarini rivojlantiradi. O'qish motivlari ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishda ham muhim o'rin tutadi. Didaktik topshiriqlar boshlang'ich sinflarda ta'limning samarali bo'lishiga o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini muvaffaqiyatli boshqarishga ham katta yordam beradi, ya'ni didaktik o'yinlar vositasida nazariy bilimlar oson egallanadi, o'quvchilarning bilim olishga qiziqishlari ortadi. Didaktik topshiriqlar nafaqat boshlang'ich sinflarda, balki ta'limning keyingi bosqichlarida ham o'quvchilarning bilimga bo'lgan ishtiyoqlari rivojiga katta turtki bo'lishi mumkin. Ayniqsa qiyin o'zlashtiruvchi o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini oshirishga bunday o'yinli topshiriqlar samarali ta'sir ko'rsatadi.

Didaktik jarayon o'zaro uch komponentdan iborat. Bular:

- a. motivlar;
- b. o'quvchining o'quv-bilish jarayoni;
- c. boshqarish.

Didaktik jarayonning samarali o'tishida motivlar muhim o'rin tutadi. Chunki qiziqib, aniq maqsad asosida egallangan bilimlarga samarali bo'ladi.

Motiv— kishini biror ish-harakatni bajarishga undovchi da'vat, turtki. Shunday ekan, muallimlar bolada o'qish motivlarini hosil qilishga intilishlari va uni o'stirishlari kerak. Motivlar o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalarni oson egallashlariga yordam beradi. Motiv bolada bilim olishga ishtiyoq va qiziqish uyg'otadi. O'qituvchilar bundan mohirlik bilan foydalanishlari va o'quvchilarga beriladigan mustaqil ishlar tizimini ishlab chiqishlari foydadan xoli bo'lmaydi. Motiv hosil qilishda didaktik

topshiriqlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining har bir darsni tashkil etish uchun turli didaktik topshiriqlardan foydalanishlari yaxshi samara beradi. Chunki 6—7 yoshli bolalar hayotida maktab davri ancha murakkab davr bo'lib, bolalar oldida jiddiy sinov turadi. Bola yangi hayot — maktab hayotiga kirib boradi. Endi u yangi jamoaning a'zosi ekanligini his etishga, intizomga bo'ysunishga, yangi rejimga moslashishga majbur bo'ladi. Bola yosh bo'lishiga qaramay, endi uning maktabda oqish, uy vazifalarini bajarish, murakkab materiallarni o'rganish kabi zarur yumushlari ko'p. Muhimi, o'yindan maktabga, kundalik majburiy va davomli mehnatga o'tish bola hayotida tub burilishdir. Hatto maktabgacha tarbiya muassasalaridan kelgan bolalar uchun ham bu oson kechmaydi. Uydan maktabga kelgan bolalarga esa yana ham qiyin. Ayniqsa, sinfdan 40—45 daqiqalik darsda o'tirish, tinglash va topshiriqlarni bajarish, uzoq aqliy mehnat bolani tez toliqtiradi. Bola maktabdan, o'qishdan sovib ketishi mumkin. Shuning uchun ham o'qituvchilar bolalarning maktabdagi hayotini qiziqarli tashkil etishga intilishlari, motiv hosil qilish va uni rivojlantirishga harakat qilishlari lozim. Motiv o'z-o'zidan hosil bolmaydi. Uni bolalar yoshiga va psixologik xususiyatlariga mos didaktik topshiriqlar va mustaqil ishlar vositasida hosil qilish mumkin. Didaktik o'yin topshiriqlar, butun sinf ishtirok etganda bolalar o'rtasida o'zaro hamkor bo'lib ishlash, o'z-o'zini boshqara bilish, diqqatni bir joyga yig'ish, saranjomsarishta bo'lish, tez tushunish va savollarga tez javob berish va boshqa tarbiyaviy xislatlarni shakllantirishda katta ahamiyatga ega bo'ladi. Bunday didaktik o'yinlar, o'quvchining o'qituvchiga nisbatan yotsirash xislatlarini kamaytiradi. Natijada o'qituvchi bolaga do'stga, u yoki bu masalani hal qilishda hamkorga aylanadi. Didaktik topshiriqlar orqali o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishlari, muhimi, samaradorlik oshadi. Didaktik o'yin topshiriqlar o'zining shakli jihatidan asosan bog'chada o'ynaladigan ijodiy o'yinlardan ham, o'qituvchi o'zi hikoya qilib berish yo'li bilan tushuntiradigan va o'quvchilarni birma-bir so'rab chiqish natijasida mustahkamlanadigan o'yinlardan ham har tomonlama farq qiladi. Didaktik o'yin topshiriqlar o'qitish vazifasiga xizmat qiladi va qiziqarli, maroqli, tushunarli darajada olib boriladi. Bolalar g'olib chiqish maqsadida jonu dili bilan mashq qiladilar, berilgan har bir topshiriqni albatta bajarishga odatlanib qoladilar, natijada ularda didaktik

topshiriqlarni bajarishga bo‘lgan qiziqish orta boradi. Didaktik o‘yin topshiriqlar, o‘qituvchini bolalarga yaqinlashtiradi, o‘qituvchi bolalar nazarida tarbiyachigina emas, balki chinakam do‘stga ham aylanadi. Bu esa ayniqsa dastlabki kunlarda yuz beradigan yotsirash hollariga barham beradi. Shunday qilib, topshiriqlar bolalarda o‘qituvchi va o‘qishga nisbatan ijobiy munosabat paydo qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Boshlang‘ich sinf darslarida didaktik topshiriqlar o‘quvchilarning aqliy faoliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlaridan foydalanish uchun har bir tushunchaning mohiyati, mazmuni va uning o‘quvchilar amaliy tajribasiga asoslanilishi hamda ko‘rgazmalilikning keng yo‘lga qo‘yilishi, taqqoslash, xulosa chiqarish va konkretlashtirishga o‘rgatish tegishli didaktik usullar va sharoitlardan foydalanish bilan birga o‘quvchilarda darslarga qiziqishlarini muntazam oshirishda mavjud hamda maxsus mashq va misollarni yechish, didaktik o‘yinlardan foydalanish, krossvordarlarni yechishni tashkil qilish va boshqotirmalar taklif etish asosida o‘rgatilishi, xatolar ustida ishlash va bularning barchasidan samarali foydalanish asosini tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Safarova R., Rixsiyeva M. Umumiy o'rta ta'lim maktablari darsliklarining yangi avlodiga qo'yilgan talablar. -T.: 2001.

2. Seyitxalilav Ye., Abdullayev Sh. O'quvchilar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish - milliy dastur talabi // Xalq ta'limi jurnali, 2001,

3. Sharipov Sh. Talabalar ixtirochilik ijodkorligini shakllantirishning pedagogik sharoitlari. Ped. fan. nom. .. diss. avtoref.-T.2000.

4 .www.ziyonet.uz